

Aqşin ƏLİZADƏ

DİN-in A.Heydərrov adına SKRHH Məktəbin “Xüsusi Fənlər Silsiləsi”nin rəisi, polis polkovnik-leytenantı, DİN-in Polis Akademiyasının dissertantı
email: A.S.Alizade84@gmail.com

CİNAYƏT-HÜQUQ MÜHAFİZƏ OBYEKTİ KİMİ QIYMƏTLİ KAĞIZLAR BAZARININ MƏZMUNU

Açar sözlər: cinayət, məzmun, qanunvericilik, qiymətli kağızlar, qiymətli kağızlar bazarı, məsuliyyət.

Key words: crime, content, legislation, valuable papers, market of valuable papers, responsibility.

Ключевые слова: преступление, содержание, законодательство, ценные бумаги, рынок ценных бумаг, ответственность.

Azərbaycan dilində “məzmun” dedikdə əsərdə, kitabda, məqalədə, şəkildə və s.-də şərh olunan, haqqında danışılan, əks etdirilən şeyin mövzusu, əsas şərhə başa düşülür.[1]

Fəlsəfədə isə Aristotelin anlamında məzmun - «təqlid» sadəcə predmet, «surət çıxarmaq» natura deyildir; varlığın fantaziya ilə yaradılan bədii modelidir, ona ədəbi şəxsiyyətin fikri-mənəvi zənginliyinin hopması, daxil olmasıdır. Aristotelin «təqlid-mimesis» nəzəriyyəsi dünyəvi səciyyə daşıyır, gerçəkliyin yaradıcı-bədii inikasını və təcəssümünü nəzərdə tutur, sənətin idrak və tərbiyəvi rolunu ayrıca qeyd və qəbul edir. [2]

Bir qayda olaraq, iqtisadiyyatda qiymətli kağızlar bazarının məzmunu aşağıdakı kimi başa düşülür: a) onun iştirakçılarının qiymətli kağızların emissiyası və dövriyyəsi ilə bağlı iqtisadi münasibətlərinin məcmusu; b) qiymətli kağızları buraxan və onları alqı-satqı edənlər arasındakı iqtisadi münasibətlər sistemi; c) qiymətli kağızların buraxılışı və dövriyyəsiindən irəli gələn münasibətlərin məcmusu və təşkilati strukturu.[3]

Onlar arasında ciddi fərqlər yoxdur və özlərinə bazarın iki komponentini əks etdirir: 1) qiymətli kağızların emissiyası 2) onların dövriyyəsi.

Lakin bazarın bu cür tərifləri onun dövlət üçün əhəmiyyətini və iqtisadiyyatla əlaqəsini əks etdirə bilmir. Qiymətli kağızlar bazarının infrastrukturun elementi kimi başa düşülməsindən danışmaq düzgün olardı. Belə ki, bazarın sosial əhəmiyyəti məhz bu keyfiyyətdə təzahür edir və ona görə də onun təmin edilməsinin vacibliyini qeyd etmək kifayət qədər əsaslıdır.[4]

“Qiymətli kağızlar bazarı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ölkəmizdə qiymətli kağızlar bazarının hüquqi əsaslarını müəyyənləşdirən əsas normativ sənəddir. Həmin qanuna əsasən qiymətli kağızlar bazarı dedikdə - qiymətli kağızların emissiyası, buraxılması, tədavülü, ödənilməsi, mülkiyyətçiliyi, saxlanması, kompensasiyası, öhdəliklərlə yüklənməsi, tənzimlənməsi və digər əməliyyatların həyata keçirilməsi üzrə subyektlər arasında olan hüquqi və iqtisadi münasibətlərin məcmusu başa düşülür. [5]

Respublikamızda son illər aparılan iqtisadi islahatlar azad bazar münasibətləri əsasında fəaliyyət göstərən iqtisadi sistemin bərqərar olmasını təmin etmişdir. Bazar iqtisadiyyatının fundamental institutları, o cümlədən, yeni iqtisadi münasibətləri təsbit edən qanunvericilik bazası, bu münasibətlərin tənzimlənməsini həyata keçirən dövlət təsisatları və yeni iqtisadi sistemin əsas subyektləri olan fərdi sahibkarlar təbəqəsi formalaşmışdır. Bu dövrdə qiymət və məzənnə siyasəti liberallaşdırılmış, geniş miqyaslı özəlləşdirmə

proqramı həyata keçirilmiş və bütövlükdə sahibkarlıq fəaliyyəti üçün əlverişli mühit, makroiqtisadi sabitlik və ölkənin yüksək investisiya cəlb ediciliyi təmin edilmişdir.

Bu dövrdə, həmçinin səmərəli maliyyə sektorunun formalaşması və institusional inkişafı istiqamətində əhatəli islahatlar həyata keçirilmiş, bu sektorda idarəetmə, nəzarət və tənzimləmə beynəlxalq standartlara uyğun təkmilləşdirilmiş və nəticədə, bankların rəqabət qabiliyyəti əhəmiyyətli dərəcədə yüksəlmişdir.

Maliyyə sisteminin mühüm sahəsi kimi qiymətli kağızlar bazarının inkişafı da daim diqqət mərkəzində olmuş, bu sahədə mütərəqqi hüquqi və təşkilati tədbirlər həyata keçirilmişdir. Qiymətli kağızlar bazarında zəruri normativ hüquqi baza və tənzimləmə mexanizmləri, ticarət, klirinq və hesablaşma sistemləri, maliyyə vasitçiliyi institutları yaradılmışdır.

Həyata keçirilən uğurlu iqtisadi siyasət nəticəsində ölkə iqtisadiyyatının, o cümlədən, xarici təsirlərə daha həssas olan maliyyə sektorunun dayanıqlılığı təmin olunmuşdur. Son onilliklərin ən dərin maliyyə-iqtisadi böhranı şəraitində belə ölkə iqtisadiyyatının dinamik inkişafı davam etmişdir. Maliyyə sektorunun sabitliyi, yüksək kapitallaşma dərəcəsi və likvidlik qorunub saxlanmışdır. Təsadüfi deyil ki, bu nəticələr beynəlxalq maliyyə institutları tərəfindən də tanınmış və ölkə tarixində ilk dəfə investisiya reytingi əldə edilmişdir.

Hazırda ölkəmiz daha yüksək sosial-iqtisadi dirçəliş mərhələsinə qədəm qoymaqladır. Artıq inzibati-amirlik üsul-idarəsinə söykənən formasiyadan yeni, azad sahibkarlıq və bazar münasibətlərinə əsaslanan sosial-iqtisadi quruluşa keçid təməllənmişdir. Bu gün başlıca hədəf kimi bərqərar olmuş yeni iqtisadi sistemin daha da yetkinləşməsi gündəlikdədir.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, inkişaf etmiş bazar münasibətləri modeli üçün şaxələnmiş maliyyə sektoru və xüsusən də, yüksək səmərə ilə fəaliyyət göstərən qiymətli kağızlar bazarının mövcudluğu zəruridir. Qiymətli kağızlar bazarının keyfiyyətə yeni səviyyəyə qaldırılması iqtisadiyyatın tənzimlənməsi imkanlarını genişləndirir, maliyyə resurslarının real sektora cəlb edilməsini və sahələrarası sərmayə axınlarını asanlaşdırır,

həmçinin, korporativ idarəetmə, təsərrüfat fəaliyyətində şəffaflığın artırılması kimi zəruri tələblər irəli sürməklə bütövlükdə iqtisadi sistemin daha səmərəli fəaliyyətini təmin edir. [6]

Bildiyimiz kimi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 15-ci maddəsinə müvafiq olaraq, Azərbaycan Respublikasında iqtisadiyyatın inkişafı müxtəlif mülkiyyət növlərinə əsaslanaraq xalqın rifahının yüksəldilməsinə xidmət edir.

Bununla yanaşı Azərbaycan dövləti bazar münasibətləri əsasında sosial yönümlü iqtisadiyyatın inkişafına şərait yaradır, azad sahibkarlığa təminat verir, lakin iqtisadi münasibətlərdə inhisarçılığa və haqsız rəqabətə yol vermir.[7]

Qeyd etmək lazımdır ki, "Qiymətli kağızlar bazarı haqqında" Azərbaycan Respublikasının 15 may 2015-ci il tarixli, 1284-IVQ nömrəli Qanununun 2-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasında qiymətli kağızlar bazarı Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi, adıçəkilən Qanun və Azərbaycan Respublikasının digər normativ hüquqi aktları, maliyyə bazarlarına nəzarət orqanının normativ xarakterli aktları, habelə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrlə tənzimlənir.

Bu baxımdan da Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə "Qiymətli kağızlar bazarı haqqında" Qanundan fərqli qaydalar müəyyən edildikdə, beynəlxalq müqavilələrin normaları tətbiq edilir.

Həmin Qanunun 83-cü maddəsinə əsasən qiymətli kağızlar bazarının tənzimlənmə və nəzarətin əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

- 1) qiymətli kağızlar bazarında investorların hüquqlarını müdafiə etmək;
- 2) qiymətli kağızlar bazarının şəffaflığının təmin edilməsi ilə bağlı tədbirlər görmək;
- 3) qiymətli kağızlar bazarını təbliğ etmək;
- 4) qiymətli kağızlar bazarında lisenziyalaşdırılmanı həyata keçirmək və lisenziyalaşdırılan şəxslərin fəaliyyətinə nəzarət etmək;
- 5) qiymətli kağızlar bazarının tənzimlənməsi üzrə normativ xarakterli aktlar qəbul etmək və onlara riayət olunmasına nəzarət etmək;
- 6) qiymətli kağızlar bazarında ticarətin tənzimlənməsini həyata keçirmək;

7) qiymətli kağızlar bazarında manipulyasiyalara yol verilməməsi və qiymətli kağızlar bazarında insayd məlumatdan istifadə etməklə həyata keçirilən əməliyyatların qarşısının alınması üçün tədbirlər görmək;

8) investorların hüquqlarının müdafiəsi və qiymətli kağızlar bazarının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün qiymətli kağızlarla və ya törəmə maliyyə alətləri ilə ticarəti dayandırmaq, aktivlərin dondurulması və (və ya) üzərinə həbs qoyulması üzrə tələb irəli sürmək;

9) bu Qanuna və Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə əməl edilməsinə nəzarət etmək, onların pozulması halları aşkar edildikdə, həmin pozuntuların aradan qaldırılması üçün icrası məcburi göstərişlər vermək;

10) qiymətli kağızlar bazarına dair qanunvericiliyin tələblərini pozan şəxsləri məsuliyyətə cəlb etmək;

Qiymətli kağızlar bazarının keyfiyyətli inkişafı üçün dövlətin tənzimləyici rolu əhəmiyyət kəsb edir, çünki qanunverici orqanlar tərəfindən qəbul edilən normativ aktlarla qiymətli kağızlar bazarındakı münasibətlər tənzimlənir, habelə hansı əməllərin qanunpozuntusu olduğu müəyyən edilir, məcburiyyət tədbirlərinin tətbiq edilir. [8]

Cinayət-hüquqi mənada qiymətli kağızlar bazarının strukturu aşağıdakılarla formalaşır: qiymətli kağızların emissiyası; qiymətli kağızların dövriyyəsi; qiymətli kağız sahiblərinin hüquqlarına riayət edilməsi; qiymətli kağız sahiblərinin hüquqlarının uçotu.

Qiymətli kağızlar bazarının təhlili bu sahədə iştirak edən şəxsləri nəzərə almadan natamam olardı. Odur ki, onları aşağıdakı qruplara sistemləşdirmək olar.

Birinci qrup hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları tərəfindən formalaşır; ikinci - qiymətli kağızların emitentləri və sahibləri; üçüncü - öz bazarının peşəkar iştirakçıları. [9]

Lisenzialaşdırılan şəxslərin, habelə lisenziya və ya icazə verilmiş investisiya şirkətlərinin filial və nümayəndəliklərinin dövlət reyestrini maliyyə bazarlarına nəzarət orqanı aparır. Dövlət

reyestrinə lisenziyalaşdırılan şəxslərin, habelə lisenziya və ya icazə verilmiş investisiya şirkətlərinin filial və nümayəndəliklərinin adları, hüquqi ünvanları, onlara verilmiş və ləğv edilmiş lisenziya və ya icazələrin qeydiyyat nömrələri və tarixləri, fəaliyyətinə xitam verilməsi, investisiya şirkətlərinin göstərdiyi xidmətlər (əməliyyatlar) və fond birjasının ticarəti təşkil edəcəyi qiymətli kağız bazarlarının növləri və orqanlarının üzvləri barədə məlumatlar daxil edilir. Lisenzialaşdırılan şəxslərin, habelə lisenziya və ya icazə verilmiş investisiya şirkətlərinin filialları və nümayəndəlikləri maliyyə bazarlarına nəzarət orqanı tərəfindən onlara müvafiq lisenziyaların və icazələrin verildiyi tarixdən etibarən dövlət reyestrinə daxil edilir.

Eyni zamanda qiymətli kağızların buraxılışının və emissiya prospektlərinin dövlət reyestrinə də maliyyə bazarlarına nəzarət orqanı aparır. Dövlət reyestrinə qiymətli kağızların emitentlərinin adları, onların dövlət qeydiyyatı rekvizitləri və hüquqi ünvanları, qiymətli kağızların buraxılışı haqqında qərarın qəbul edilməsi tarixi, qiymətli kağızların qeydiyyat nömrəsi və tarixi, növü, forması, sayı və nominal dəyəri barədə məlumatlar daxil edilir. Dövlət reyestrinin aparılması qaydasını adıçəkilən orqan müəyyən edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, "Qiymətli kağızlar bazarı haqqında" Qanunun tələblərini pozan şəxslər qüvvədə olan Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinə, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə və Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə uyğun məsuliyyət daşıyırlar.

Belə ki, Dövlət Statistika Komitəsi 2017-2021-ci illər üzrə Azərbaycan Respublikasında qeydə alınmış iqtisadi fəaliyyət sahəsində baş vermiş cinayətlərin vəziyyətini və dinamikasını, həmçinin bu sahədə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmuş şəxslər barədə göstəriciləri hazırlamış və müvafiq təhlillər aparmışdır. Həmin təhlillərə nəzər salmaq.

İqtisadi fəaliyyət sahəsi üzrə qeydə alınmış cinayətlər

Tarix	2017	2018	2019	2020	2021
Qeydə alınmış cinayətlərin sayı - cəmi	1058	1156	1244	938	1223
onlardan: saxta pul və ya qiymətli kağızlar hazırlama, əldə etmə və ya satma	22	38	27	39	36
yekuna görə, faizlə	2,1	3,3	2,2	4,2	2,9

İqtisadi fəaliyyət sahəsi üzrə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmuş şəxslər

Tarix	2017	2018	2019	2020	2021
Cinayət törətmiş şəxslərin sayı - cəmi, nəfər	438	418	602	358	273
onlardan: saxta pul və ya qiymətli kağızlar hazırlama, əldə etmə və ya satma	19	25	18	20	30
yekuna görə, faizlə	4,3	6,0	3,0	5,6	11,0

Həmçinin Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalar Məcəlləsinin və Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin normalarını nəzərə

alaraq qiymətli kağızlar bazarının mövcud mühafizə sistemini təqdim edək.

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalar Məcəlləsinin maddəsi / obyektiv cəhətin quruluşu	Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin maddəsi / obyektiv cəhətin quruluşu
Maddə 414. Qiymətli kağızlar bazarında investitorların hüquqlarının pozulması / ---	---
Maddə 415. Qiymətli kağızların emissiyası və buraxılışı qaydalarının pozulması / bu hərəkətlərdə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulan əməl olmadıqda.	Maddə 203. Qiymətli kağızların buraxılması (emissiyası) qaydalarını pozma / 1-ci hissə xeyli miqdarda ziyan vurulduqda (2-ci hissə külli miqdarda ziyan)
Maddə 416. Qiymətli kağızlar bazarında lisenziyalaşdırılan fəaliyyətin həyata keçirilməsi qaydalarının pozulması / ---	---
Maddə 418. Qiymətli kağızlarla əqdlərin bağlanması qaydalarının pozulması / ---	---
Maddə 419. Qiymətli kağızlar bazarında manipulyasiyalar / bu hərəkətlərdə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulan əməl olmadıqda.	Maddə 203-1. Qiymətli kağızlar bazarında manipulyasiyalar / külli miqdarda ziyan vurmaqla və ya külli miqdarda gəlir əldə etməklə törədildikdə
Maddə 420. İnsayder tərəfindən insayd məlumatdan qanunsuz istifadə / az miqdarda ziyan vurmaqla və ya az miqdarda gəlir əldə etməklə törədildikdə	Maddə 202-2. İnsayder tərəfindən insayd məlumatdan qanunsuz istifadə / külli miqdarda ziyan vurmaqla və ya külli miqdarda gəlir əldə etməklə törədildikdə

Maddə 421. Qiymətli kağızlar bazarında lisenziyalaşdırılan şəxslər və emitentlər tərəfindən hesabatın və ya məlumatların verilməsindən imtina etmə və ya yayınma, yaxud təhrif edilmiş məlumatın verilməsi / ---	---
Maddə 422. Qiymətli kağızlar bazarında lisenziyalaşdırılan şəxslər, mərkəzi depozitar, səhmdar investisiya fondu, investisiya fondunun idarəçisi və emitent tərəfindən məlumatların açıqlanması qaydalarının pozulması / ---	---
Maddə 423. Qiymətli kağızlar sahəsində sənədlərin saxlanılması qaydalarının pozulması / ---	---
Maddə 424. Qiymətli kağızlarla girov qaydalarının pozulması / ---	---
Maddə 425. Qiymətli kağızlar üzrə ödəmələrdən imtina / ---	---
Maddə 428.8. Qiymətli kağızlar bazarında reklam haqqında qaydaların pozulmasına görə /--	---
Maddə 471. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) haqların ödənilməməsi / ---[11]	---
---	Maddə 204. Saxta pul və ya qiymətli kağızlar hazırlama, əldə etmə və ya satma / 2-ci hissə xeyli miqdarda ziyan vurulduqda (3-cü hissə külli miqdarda ziyan)
---	196.1. Məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş müvafiq qərarına əsasən təşkilat rəhbərinin və ya vətəndaşın kreditor borclarını, yaxud qiymətli kağızları ödəməkdən qəsdən yayınması / xeyli miqdarda ziyan vurduqda (2-ci hissə külli miqdarda ziyan) [12]

Göstərilən mühafizə sistemində inzibati məsuliyyəti nəzərdə tutan bəzi əməllərin ağırlıq dərəcəsindən asılı olaraq cinayət məsuliyyəti yaratmadığını görürük.

Belə ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 414-cü maddəsinə əsasən qiymətli kağızlar bazarında investorların hüquqlarının pozulması nəticəsində şəxslərə xeyli və ya külli miqdarda ziyan vurulsa da həmin hüquqpozmanı törətmiş şəxs cinayət

deyil, inzibati məsuliyyət daşıyacaqdır. Eyni halı İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 416, 418, 421-ci maddələrinə də şamil etmək olar.

Hesab edirik ki, yuxarıda qeyd olunan dəyişiklik və əlavələr qiymətli kağızlar bazarında inkişaf edən münasibətlərə və iqtisadiyata müsbət təsir göstərəcəkdir. Bu səbəbdən də cinayət hüquq normalarında yeni əlavələrin edilməsi vacibdir.

İstifadə edilən mənbələr:

1. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti (4 cildə). Bakı, Şərq-Qərb. 2006.

URL:<https://www.azleks.az/online-dictionary/m%C9%99zmun?s=my>

2. ƏDƏBİYYATŞÜNASLIQ, filologiya fakültəsinin tələbələri üçün dərslik, 2007 -

<https://kayzen.az/blog/edebiyat/21319/m%C9%99zmun-v%C9%99-forma.html>

3. Рынок ценных бумаг: Учебник / Под ред. В.А. Галанова, А.И. Басова. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Финансы и статистика, 2006. С. 191. (В.А. Галанов); Общая экономическая теория. Политэкономия / РЭА им. Г.В. Плеханова. М.: Промо-Медиа, 1995. С. 244. (Г.П. Журавлева); Рынок ценных бумаг: учебник / Под ред. Е.Ф. Жукова. М., 2009. С. 558. (Н.П. Нишатов).

4. Подроб. см., Говорин А.А. Инфраструктура современного предпринимательства: проблемы теории и практики. М., 1999; Кузнецова А.И. Инфраструктура. Геоэкономический подход. М., 2007, и др.

5. “Qiymətli kağızlar bazarı haqqında” Azərbaycan Respublikasının 15 may 2015-ci il № 1284-IV Qanunu URL: <http://www.e-qanun.az/framework/30333>

6. “2011-2020-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında qiymətli kağızlar bazarının inkişafı” Dövlət Proqramı. URL: <https://e-qanun.az/framework/21672>

7. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. URL: <https://www.e-qanun.az/framework/897>

8. Концепция модернизации уголовного законодательства в экономической сфере. М.: Фонд «Либеральная миссия», 2010; Уголовная политика в сфере экономики: экспертные оценки. М.: Фонд «Либеральная миссия», 2011.

9. Ответственность за преступления на рынке ценных бумаг по уголовному праву России / М.В. Талан // Ученые записки Казанского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки. 2010. Т. 152. № 4. С. 189.

10. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi saytı. - URL: <https://www.stat.gov.az/source/crimes/>

11. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsi.– URL: <https://e-qanun.az/framework/46960>

12. Azərbaycan Respublikasının Cınayət Məcəlləsi. - URL: <https://www.e-qanun.az/framework/46947>

Aqshin Alizade

The content of the securities market as an object of criminal law protection

This article examines the content of the securities market as an object of criminal law protection, its regulation and control, as well as the existing system for protecting the securities market, taking into account the norms of the Code of Administrative Offenses and the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan.

Агшин Ализаде

Содержание рынка ценных бумаг как объекта уголовно-правовой охраны

В данной статье исследуются содержание рынка ценных бумаг как объекта уголовно-правовой охраны, его регулирование и контроль, а также существующая система защиты рынка ценных бумаг с учетом норм Кодекса об Административных Правонарушениях и Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики.